

فریب، تکذیب و تاخیر:

سیاست‌های حکومت ایران برای در تاریکی نگاه‌داشتن مردم

۲۶ آوریل ۲۰۲۲ - ۶ اردیبهشت ۱۴۰۱

آرتیکل ۱۹

تلفن: ۰۰۴۴۲۰۷۳۲۴۲۵۰۰

فاکس: ۰۰۴۴۲۰۷۴۹۰۰۵۶۶

ایمیل: info@article19.org

وبسایت: www.article19.org

توییتر: @article19org

فیسبوک: facebook.com/article19org

© ARTICLE 19, 2022

این سند مطابق قوانین مجوزهای عمومی اشتراک همسان غیر تجاری یا Creative Commons ShareAlike Non Commercial تهیه شده است. امکان به اشتراک گذاری، نسخه برداری و توزیع این سند و استفاده از داده های آن در متون دیگر، آزاد است در صورتی که موارد زیر رعایت شود:

۱) سازمان آرتیکل ۱۹ به عنوان تهیه کننده و ناشر سند اصلی معرفی شود؛

۲) از این سند یا محتوای آن برای اهداف تجاری استفاده نشود؛

۳) آثار مبتنی بر این سند تحت مجوز مشابه منتشر شود.

برای دسترسی به متن حقوقی مجوز لطفاً به پیوند زیر مراجعه کنید:

<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/legalcode>

فهرست

۴	مقدمه
۵	روش‌شناسی و پیشینه
۸	چارچوب قوانین داخلی
۸	حق دسترسی به اطلاعات در ایران
۹	حق برگزاری تجمعات مسالمت‌آمیز در ایران
۱۱	درخواست‌های دسترسی به اطلاعات مرتبط با راهپیمایی‌ها و اعتراضات ارسال شده در سال ۱۳۹۸/۱۳۹۷
۱۱	تحلیل ۹۳ درخواست اطلاعاتی
۱۳	پاسخ نهادها به درخواست‌های اطلاعاتی مرتبط با تجمعات ارسالی در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸
۱۳	بی‌پاسخ گذاشتن درخواست‌ها
۱۴	رد درخواست به دلیل طبقه‌بندی بودن اطلاعات
۱۶	پاسخ‌های ناقص و ناکافی
۱۷	سایر درخواست‌های اطلاعاتی مربوط به تجمعات و اعتراضات
۱۸	درخواست‌های مرتبط با اعتراضات سراسری آبان ۹۸
۲۲	خودداری غیرقانونی و خودسرانه از ارائه اطلاعات درخواست‌شده
۲۳	تعهدات بین‌المللی ایران برای رعایت حقوق دسترسی به اطلاعات و برگزاری تجمعات مسالمت‌آمیز
۲۶	توصیه‌ها
۲۶	آزادی بیان و تجمعات
۲۷	قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات (۱۳۸۸) و آیین‌نامه‌های آن
۲۸	پیوست شماره ۱: نحوه برخورد نهادهای دولتی با درخواست‌های اطلاعاتی مرتبط با تجمعات و اعتراضات ارسال شده در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸
۳۲	پیوست شماره ۲: تعداد تجمعات برگزار شده بین ۱۳۹۲ و ۱۳۹۸ بنابر دفاتر استانداری‌ها

مقدمه

«در اصل ۲۴ قانون اساسی، حق آزادی بیان و در اصل ۲۷ آن، حق تجمع و راهپیمایی به رسمیت شناخته شده است... در یک سال گذشته، ۳۳۱ تجمع با رعایت موازین قانونی در اقصی نقاط کشور برگزار شده است.»^۱

اظهارات بالا در آبان ۱۳۹۸ در سومین بررسی ادواری جهانی ایران (به یو پی آر) در برابر شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد، توسط سید سلمان سامانی، از اعضای هیأت نمایندگی ایران مطرح شد. تنها به فاصله‌ی چند روز پس از ادعاهای سامانی در مقابل جامعه‌ی بین‌المللی، جهان شاهد صحنه‌های دهشتناک و تکان‌دهنده‌ای بود که در آن نیروهای امنیتی حکومت به قوه قهریه مرگبار علیه معترضان غیرمسلح در سراسر ایران متوسل شدند. تنها در طی چند روز تعداد هولناکی مرد، زن و کودک در نتیجه‌ی استفاده‌ی عمدانه و غیرقانونی نیروهای امنیتی از اسلحه‌های مرگبار، کشته شدند: تا به امروز سازمان عفو بین‌الملل مشخصات صدها نفر از جانب‌اختگان را شناسایی کرده و گفته است که تعداد واقعی کشته‌شدگان بیشتر است اما بسیاری به علت جو ارباب ایجاد شده توسط مقامات مجبور به سکوت شده‌اند. بسیاری نیز مجروح شده و مورد بازداشت‌های بی‌ضابطه و خودسرانه، ناپدیدسازی قهری، شکنجه و سایر بدرفتاری‌ها قرار گرفته‌اند.

سامانی تنها مقام ایرانی نیست که درباره برگزاری سالیانه تعداد قابل توجهی از تجمعات و راهپیمایی‌ها در کشور چنین ادعاهایی را مطرح کرده است. در دی ماه ۱۳۹۷، اسماعیل جبارزاده، معاون سیاسی وزارت کشور، اعلام کرد که از آغاز ریاست جمهوری حسن روحانی در سال ۱۳۹۲، بیش از ۳۰۰۰۰ مورد تجمع و راهپیمایی - یعنی میانگین حیرت‌آور تقریباً ۶۰۰۰ تجمع در سال - برگزار شده است. جبارزاده اما مشخص نکرد که آیا این تجمعات پس از دریافت مجوز از مقامات برگزار شده بودند یا اینکه موارد بدون دریافت مجوز را نیز شامل می‌شد. او علاوه بر این، ادعا کرد که دولت روحانی نه تنها از برگزاری راهپیمایی‌ها جلوگیری نکرده، بلکه اطمینان حاصل کرده است که شرکت‌کنندگان در آن‌ها مورد «کمترین تعرض» قرار نگیرند و دفاتر استانداری‌ها و نیروهای پلیس همکاری کامل کرده‌اند تا از امنیت تجمعات و همچنین حفظ نظم عمومی اطمینان حاصل کنند.^۲

ادعاهای مقامات ایران مبنی بر تضمین حق برگزاری تجمعات مسالمت‌آمیز و دادن اجازه برگزاری هزاران تجمع و راهپیمایی در هر سال بدون «کمترین تعرض»، زمانی که حکومت از سرکوب خشونت‌بار و مرگبار اعتراضات و تجمعات مخالف با ایدئولوژی و سیاست‌های آن پروایی ندارد و نیروهای امنیتی از قوه قهریه شدید و حتی غیرقانونی و مرگبار علیه معترضان غیرمسلح و مسالمت‌آمیز استفاده می‌کنند، کاملاً بی‌معناست. علاوه بر این، همانگونه که این گزارش نشان می‌دهد، نهادهای حکومتی از دادن پاسخ مناسب - یا در بسیاری از موارد از دادن هرگونه پاسخی - به درخواست‌های دسترسی به اطلاعات که تحت قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات (قانون دسترسی به اطلاعات)، ارسال شده‌اند، امتناع ورزیده‌اند. در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸، افرادی در ایران حداقل ۱۱۷ درخواست دسترسی به اطلاعات مربوط به تجمعات و اعتراضات را به نهادهای مربوطه ارسال کردند. در حقیقت، تعداد قابل توجه تجمعات

که به ادعای مقامات با مجوز آن‌ها برگزار شده، از چشم کسانی که این درخواست‌ها را ارسال کرده‌اند دور نمانده است. متقاضیان هنگام درخواست اطلاعات، مستقیماً به این ارقام اشاره کرده و از ارائه درخواست اطلاعاتی به عنوان ابزاری برای پاسخگو نمودن مقامات در ایران استفاده کرده‌اند.

سازمان آرتیکل ۱۹ در گزارش حاضر ۱۱۷ مورد درخواست اطلاعاتی مرتبط با تجمعات و اعتراضات که در بازه زمانی بین دی ماه ۱۳۹۷ و آبان ماه ۱۳۹۸ به نهادهای حکومتی ارسال شده‌اند بررسی کرده است. این درخواست‌ها رسماً از سوی دبیرخانه کمیسیون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات ثبت و منتشر شده است. تحقیقات آرتیکل ۱۹ نشان می‌دهد در حالی که مقامات جمهوری اسلامی ادعاهایی خوش‌آب و رنگ در زمینه حمایت از حق اجتماعات مسالمت‌آمیز در رسانه‌ها و در برابر جامعه بین‌المللی مطرح می‌کنند، هنگامی که مردم کشور از طریق مجاری موجود قانونی – مثلاً از طریق ارائه درخواست دسترسی به اطلاعات – خواستار دسترسی به اطلاعات عمومی می‌شوند، از پیروی از قوانین مورد تصویب خود امتناع ورزیده و بدین طریق بار دیگر فقدان شفافیت و پاسخگویی خود را به تصویر می‌کشند.

سازمان آرتیکل ۱۹ نگرانی خود را از این موضوع ابراز می‌کند که نهادهای دولتی خصوصاً دفاتر استانداری‌های کشور و وزارت کشور یا به سادگی درخواست‌های اطلاعاتی مربوط به تجمعات و اعتراضات را نادیده انگاشته و بدون پاسخ گذاشته‌اند و یا از ارائه اطلاعات با توجیه طبقه‌بندی شده بودن آن‌ها امتناع ورزیده‌اند. در مواردی که پاسخی ارائه شده، پاسخ‌ها به‌طور کلی ناقص و ناکافی بوده‌اند. چنانچه آرتیکل ۱۹ در گذشته نیز تأکید کرده، مفاد قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات سال ۱۳۸۸، در تناقض آشکار با موازین و قوانین بین‌المللی حقوق بشری قرار دارد. مفاد این قانون، استثنائات گسترده و مبهمی را شامل می‌شود که ارائه اطلاعات را محدود می‌کند و زمینه‌ی گسترده‌ای را برای امتناع از ارائه اطلاعات فراهم می‌کند. با این همه، حتی این مفاد ناقص نیز به نهادهای دولتی این حق را نمی‌دهد که از انتشار اطلاعات بررسی شده در این گزارش خودداری کنند، زیرا در انتشار این گونه اطلاعات، شرط رعایت منافع عمومی^۳ به درستی رعایت نشده است. به این ترتیب، عملکرد نهادهای مذکور در خودداری از ارائه اطلاعات درخواستی، نه تنها نقض قوانین بین‌المللی حقوق بشری، بلکه نقض قوانین داخلی ایران نیز به‌شمار می‌رود.

روشنشناسی و پیشینه

سازمان آرتیکل ۱۹، ۱۱۷ مورد درخواست اطلاعاتی مربوط به تجمعات و اعتراضات را که در چارچوب قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات ایران در فاصله دی ماه ۱۳۹۷ تا آبان ماه ۱۳۹۸ به ثبت رسیده، بررسی کرده است. این سازمان این درخواست‌ها و پاسخ‌های داده‌شده از سوی نهادهای حکومتی از جمله دفاتر استانداری‌های کشور و وزارت کشور را مطالعه و بررسی کرده است تا میزان پیروی این نهادها از قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات و همچنین از قوانین و موازین بین‌المللی حقوق بشری که ایران موظف به اجرای آن است را مورد ارزیابی قرار دهد.

درخواست‌های اطلاعاتی که در این گزارش مورد تحلیل قرار گرفته‌اند شامل:

- ۹۳ درخواست اطلاعاتی به وزارت کشور و دفاتر استانداری در ۳۱ استان ارائه شده و مجموعه‌ای از پرسش‌ها در خصوص تجمعاتی که از سال ۱۳۹۲ مجوز گرفته و همچنین موفق به دریافت مجوز نشدند مطرح کردند؛
- ۲۴ درخواست اطلاعاتی مرتبط با تجمعات و اعتراضات، از جمله در رابطه با اعتراضات سراسری در سال ۱۳۹۶ و سال ۱۳۹۸ و همچنین قطعی اینترنت طی اعتراضات سراسری آبان ۱۳۹۸.

با توجه به اینکه ۹۳ درخواستی اطلاعات بررسی شده از سوی آرتیکل ۱۹ خواهان اطلاعات و جزییات یکسان بوده و در نتیجه فرصتی مناسب برای بررسی نحوه‌ی برخورد نهادهای حکومتی خصوصاً دفاتر استانداری‌های کشور و وزارت کشور با این درخواست‌ها فراهم می‌کنند، این درخواست‌ها به‌طور مجزا از سایر درخواست‌های اطلاعاتی در ارتباط با تجمعات و اعتراضات که از سوی آرتیکل ۱۹ شناسایی شده‌اند، مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. به همین دلیل، آمار ارائه شده از جمله در خصوص نرخ پاسخگویی، صرفاً محدود به این درخواست‌ها می‌شود و ۲۴ درخواست اطلاعاتی مرتبط با تجمعات را که از سوی آرتیکل ۱۹ شناسایی شده شامل نمی‌شود.

درخواست‌های اطلاعاتی و پاسخ‌های داده شده به آن‌ها، در قالب یک سند اکسل از سوی دبیرخانه کمیسیون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات (کمیسیون اطلاعات)، یعنی نهادی که نظارت بر اجرای این قانون را بر عهده دارد، در دسترس عموم قرار گرفته است.^۴ در زمان انجام تحقیقات توسط سازمان آرتیکل ۱۹ و نگارش این گزارش، این سند اکسل منتشرشده تنها شامل درخواست‌های اطلاعاتی که تا آبان ۱۳۹۸ به نهادهای عمومی تحویل داده شده‌اند بود.

علاوه بر اطلاعات منتشره از سوی کمیسیون اطلاعات، آرتیکل ۱۹ در تحقیقات خود به یک منبع عمومی دیگر دست یافته است که تعدادی از همان درخواست‌ها و پاسخ‌های مرتبط با تجمعات را که توسط کمیسیون اطلاعات منتشر شده و در این گزارش مورد بررسی قرار گرفته‌اند، منتشر کرده است. این سند غیررسمی که مقاله‌ای منتشرشده در یک وبسایت داخلی است (از اینجا به بعد، با عنوان سند غیررسمی) توسط فرد یا افرادی نوشته شده که مجموعه‌ای از درخواست‌های اطلاعاتی در ارتباط با تجمعات را در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ به نهادهای دولتی ارائه کرده‌اند. در نتیجه نویسنده/گان مقاله – که خود متقاضیان این اطلاعات بوده‌اند، به برخی اطلاعات دسترسی داشته‌اند که کمیسیون اطلاعات آن را رسماً در سند اکسل ثبت نکرده و در اختیار عموم قرار نداده است.^۵

اگرچه این تحلیل، از جمله آمارهای ارائه شده در آن، بر مبنای درخواست‌ها و پاسخ‌های رسمی، فراهم آمده، ولی اطلاعات موجود در سند غیررسمی نیز انعکاس داده شده است چرا که به ارائه تصویری کامل‌تر از نحوه‌ی پاسخ دهی نهادهای حکومتی به درخواست‌های اطلاعاتی (در صورتی که اصولاً پاسخی داده باشند) کمک می‌کند و همچنین نقصان‌ها، بی‌نظمی‌ها، تناقضات و موارد حذف‌شده را نیز نشان می‌دهد.

بی‌قاعدگی‌ها و موارد حذف‌شده در سند اکسل منتشرشده از سوی کمیسیون دسترسی آزاد به اطلاعات، دشواری‌هایی را برای تحلیل صورت گرفته از سوی آرتیکل ۱۹ به وجود آورده است. به عنوان مثال، در برخی موارد، پاسخ‌های داده شده از سوی نهادهای عمومی به پیوست‌هایی اشاره می‌کنند که در اختیار عموم قرار نگرفته‌اند. در موارد دیگر، از درخواست‌های پیگیری چنین به نظر می‌رسد که احتمالاً در مواردی پاسخ‌های اولیه ارائه شده است اما در سند اکسل این پاسخ‌ها ذکر نشده‌اند.

افزون بر سند اکسل منتشره از سوی دبیرخانه کمیسیون، سامانه ملی انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات نیز برخی از درخواست‌های اطلاعات را منتشر کرده است. هرچند این سامانه، اسناد پیوستی را در مواردی که این اسناد توسط نهادها فراهم شده‌اند در دسترس عموم می‌گذارد، نقصان‌های جدی در عملکرد سیستم جستجوی آن، عملاً دسترسی به بسیاری از درخواست‌های اطلاعاتی را ناممکن می‌کند. برای نمونه، برخی از امکانات جستجوی پیشرفته که به منظور محدود کردن نتایج جستجو تنظیم شده‌اند، یا به درستی و یا به هیچ وجه کار نمی‌کند.

در موارد ممکن، آرتیکل ۱۹ از سند غیررسمی برای تکمیل سند اکسل استفاده کرده است. به عنوان مثال، دفاتر استانداری حداقل در سه مورد در پاسخ‌های خود به اسناد پیوستی ارجاع داده‌اند، اما سازمان آرتیکل ۱۹ فقط توانسته است از طریق سند غیررسمی به این پیوست‌ها دسترسی یافته و آن‌ها را مورد بررسی قرار دهد.

اگرچه انتشار درخواست‌های مذکور توسط این کمیسیون اقدامی مثبت است، نقصان‌ها و تاخیرهای عمده عملکرد آن را مختل می‌کند، از جمله انتشار به‌هنگام و دقیق گزارش‌ها و سایر اسناد و مطالبی که باید برای عموم قابل دسترسی باشند. به عنوان مثال می‌توان به گزارش‌های سالانه‌ای اشاره کرد که کمیسیون اطلاعات، طبق ماده ۲۰ قانون مذکور، موظف به انتشار آن‌ها است. کمیسیون اطلاعات سرانجام نخستین گزارش سالانه خود درباره اجرای این قانون را که دربرگیرنده دوره دو ساله بین سال‌های ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷ بود را قریب به یک سال پس از مهلت مقرر منتشر کرد. گزارش‌های سال ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ نیز اخیراً و با تاخیر قابل توجهی منتشر شده‌اند.

چارچوب قوانین داخلی

حق دسترسی به اطلاعات در ایران

طبق قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، هر شهروند ایرانی حق دارد تا اطلاعات موجود در اختیار نهادهای عمومی، خصوصی و سایر نهادهای ارائه‌دهنده خدمات عمومی را درخواست کند. قانون مذکور نهادهای را موظف می‌کند تا طی ده روز کاری به این درخواست‌ها پاسخ دهند. طبق قانون، شهروندان حق دارند تا هرگونه اطلاعات موجود در نهادهای عمومی از قبیل رونوشت قراردادها، گزارش‌های منتشرشده یا نشده، ایمیل‌ها، مجموعه داده‌ها، مجوزهای ساخت و ساز، رسید مخارج یا طرح‌های بودجه را درخواست کنند. اطلاعات مشمول این قانون چنانچه ثبت و ضبط شده باشند، می‌تواند در هر شکل و قالبی از جمله اسناد مکتوب، فایل‌های سمعی بصری، تصاویر یا داده‌ها در هر شکل الکترونیکی یا نسخه چاپی باشد. بر اساس ماده ۷ قانون، نهادهای عمومی حق ندارند از متقاضی اطلاعات «هیچ گونه دلیل یا توجیهی جهت تقاضایش» مطالبه کنند. علاوه بر این، هرگونه خودداری از انتشار اطلاعات باید همراه با توجیه کافی و قانونی در اختیار فرد متقاضی قرار بگیرد. موارد خودداری از ارائه اطلاعات نباید از حدود استثنائات مطرح‌شده در قالب این قانون فراتر رود.

قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، نخستین گام ایران در جهت عمل به تعهداتش تحت قوانین بین‌المللی به‌منظور تضمین حق دسترسی به اطلاعات محسوب می‌شود. با این حال، قانون مذکور نواقص بسیاری از جمله اعمال استثنای گسترده و مبهم در خصوص انتشار اطلاعات داشته و باید به‌منظور انطباق با قوانین بین‌المللی مورد اصلاح قرار گیرد. طی دو سال گذشته، کمیسیون اطلاعات، نهاد ناظر به اجرای این قانون شیوه‌نامه‌هایی را نیز تصویب کرده است؛^۶ هدف این شیوه‌نامه‌ها، طبق اظهارات حسین انتظامی، دبیر کمیسیون، توضیح محتوای این قانون، روشن کردن نقاط مبهم یا مسکوت آن و نهایتاً تسهیل فرایند ارائه اطلاعات به شهروندان است. این شیوه‌نامه‌ها به مواردی نظیر تشخیص و تفکیک اسرار دولتی از اطلاعات عمومی، حل اختلافات در زمینه انتشار اطلاعات، و تشخیص و تفکیک اطلاعات شخصی و خصوصی از اطلاعات عمومی می‌پردازند.^۷

اگرچه تصویب این شیوه‌نامه‌ها، گامی در جهت صحیح به شمار می‌رود، به نواقص عمده‌ی این قانون پرداخته نشده است. از مهم‌ترین این نواقص می‌توان به موردی ذیل ماده ۱۳ این قانون اشاره کرد که اطلاعات «طبقه‌بندی شده» را از حق درخواست انتشار مستثنی می‌کند. طبق آیین‌نامه سال ۱۳۹۳ این قانون، تعیین مصادیق اطلاعات «طبقه‌بندی شده» بر اساس قانون مجازات انتشار و افشای اسناد محرمانه و سری دولتی سال ۱۳۵۳ صورت می‌گیرد. این قانون، اطلاعات محرمانه را با عباراتی گسترده و مبهم تعریف می‌کند و به این نحو، اجازه می‌دهد که گستره بزرگی از اطلاعاتی که عموم مردم باید حق دسترسی به آن‌ها را داشته باشند، مصادق اطلاعات طبقه‌بندی‌شده تلقی گردند. درحالی که این شیوه‌نامه راهنمایی‌هایی را برای تعریف اسرار دولتی فراهم می‌کند، اما همچنان تعاریف خود

را بر اساس قانون مجازات انتشار و افشای اسناد محرمانه و سری دولتی مبتنی می‌کند، و در نتیجه راه‌حل مناسبی برای این نقصان اساسی در قانون ارائه نمی‌دهد.

افزون بر این، شیوه‌نامه‌های مذکور قادر به گسترش حق دسترسی به اطلاعات فراتر از مرزهای محدود این قانون نیستند. در حال حاضر، این قانون فقط برای شهروندان ایرانی اعمال می‌شود و حق افراد غیر شهروند مانند پناهندگان و پناهجویان از کشورهای دیگر از جمله افغانستان و همچنین سایر افراد مقیم کشور بر دسترسی بر اطلاعات را تضمین نمی‌کند. همچنین نگرانی‌هایی در مورد استقلال کمیسیون اطلاعات وجود دارد، چرا که این کمیسیون در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی مستقر است، نهادی که خود در محدود کردن و نقض حق آزادی بیان دست دارد.

حق برگزاری تجمعات مسالمت‌آمیز در ایران

در ایران، چه در قانون و چه در عمل، تضمینی برای حق برگزاری تجمعات و راهپیمایی‌ها، که محور اصلی درخواست‌های اطلاعاتی بررسی شده در این گزارش است، وجود ندارد. قانون اساسی ایران حق برگزاری اجتماعات مسالمت‌آمیز مطابق با قوانین بین‌المللی را نمی‌دهد زیرا این حق را مشروط به عبارات مبهمی چون عدم «مغایرت با مبانی اسلام» می‌کند. طبق اصل ۲۷ قانون اساسی ایران، «تشکیل اجتماعات و راهپیمایی‌ها بدون حمل سلاح، به شرط آن که مخل به مبانی اسلام نباشد آزاد است.»^۸ هیچ تعریفی از «مبانی اسلام» وجود ندارد و مقامات می‌توانند هرگونه که می‌خواهند آن را تفسیر کنند.

افزون بر این، سایر قوانین داخلی محدودیت‌های بیشتری را بر این حق اعمال می‌کنند. در حالی که قانون اساسی حرفی از گرفتن مجوز برای برگزاری تجمعات نمی‌زند، طبق قانون فعالیت گروه‌ها و احزاب سیاسی (۱۹۹۵)، تجمعات موظف به گرفتن مجوز قبلی هستند و در عمل فقط احزاب سیاسی مورد تایید حق درخواست مجوز برای برگزاری تجمعات را دارند. بنابر قانون، احزاب سیاسی که مجوز فعالیت در چارچوب قوانین جمهوری اسلامی ایران را دارند از مجموعه‌ای از «حقوق و امتیازات» برخوردارند. یکی از این امتیازات، حق برگزاری تظاهرات و تجمعات با اطلاع و یا کسب مجوز از وزارت کشور و دفاتر استانداری مربوطه است. طبق این قانون، دبیرخانه حزب باید ۷۲ ساعت پیش از برگزاری تجمع مورد نظر درخواست مجوز کند.

قانون سال ۱۳۹۵ در خصوص احزاب سیاسی، آیین‌نامه آن و یا هیچ یک از قوانین ایران، حق درخواست برگزاری تجمع را به افراد و گروه‌هایی غیر از احزاب سیاسی نمی‌دهد. با در نظر گرفتن معیار مشروعیت برای تشکیل یک حزب سیاسی، بیشتر متوجه هشداردهنده بودن این موضوع می‌شویم. به عنوان مثال، در تبصره ۲ از ماده دوم این قانون، مرامنامه احزاب سیاسی باید متضمن «جهان‌بینی، مبانی فکری و عقیدتی در چهارچوب موازین اسلام» قرار دارد. علاوه بر این، متقاضیان تاسیس حزب و عضویت در آن باید دارای شرایطی از قبیل «اعتقاد و التزام عملی به قانون اساسی و ولایت مطلقه فقیه» باشند (ماده ۴). طبق ماده ۵ این قانون، کسانی که به ارتکاب جرائم علیه امنیت

داخلی و خارجی کشور محکوم شده باشند، کسانی که از سوی نهادهای امنیتی و اطلاعاتی مظنون به جاسوسی هستند تا قبل از صدور حکم برائت از دادگاه، و «متجاهران به فسق و فجور» از این حق محروم هستند. در عمل، این گروه‌ها دربرگیرنده تعداد زیادی از مدافعان حقوق بشر، فعالان حقوق بشر، اعضای اتحادیه‌های صنفی و فعالان حقوق کارگری، خبرنگاران، فعالان رسانه‌ای و دیگر افرادی هستند که به‌طور مسالمت‌آمیز از حقوق خود استفاده می‌کنند، از قبیل زنان معترض به حجاب اجباری.

محدودیت‌های اعمال‌شده بر حق برگزاری تجمعات مسالمت‌آمیز از طریق قانون اساسی ایران و همچنین دیگر قوانینی که در بالا مورد اشاره قرار گرفت، عملاً بدان معناست که تجمعاتی که همسو با ایدئولوژی مورد تایید حکومت هستند و از طریق احزاب سیاسی مورد تایید حکومت سازماندهی می‌شوند، قانوناً مجاز محسوب می‌شوند. در عمل، تجمعات بدون مجوز که ایدئولوژی و سیاست‌های حکومتی را پیش می‌برد یا آن‌ها را به چالش نمی‌کشد و مورد انتقاد قرار نمی‌دهد نیز مجاز به شمار می‌روند. سایر تجمعات، همانگونه که بیانات مسئولان نشان می‌دهد، غیرقانونی به شمار می‌روند. تحقیقات و مستندسازی سازمان‌های حقوق بشری نشان می‌دهد که مقامات ایران تجمعات بدون مجوزی را که با سیاست‌ها و ایدئولوژی آن‌ها مطابقت ندارد را برنمی‌تابند. سازمان‌دهندگان و شرکت‌کنندگان در چنین تجمعاتی اغلب با سرکوب شدید و نظام‌مند روبرو می‌شوند، از جمله توسل غیرقانونی به قوه قهریه و حتی اسلحه مرگبار، دستگیری، بازداشت، شکنجه و سایر بدرفتاری‌ها، ناپدیدسازی قهری و همچنین مجازات‌های شدید از قبیل احکام طولانی مدت زندان.^۹

درخواست‌های دسترسی به اطلاعات مرتبط با راهپیمایی‌ها و اعتراضات ارسال شده در سال

۱۳۹۸/۱۳۹۷

تحلیل ۹۳ درخواست اطلاعاتی

ادعاهای مقامات ایران مبنی بر تضمین حق اجتماعات و راهپیمایی‌ها از نظر مردم در ایران دور نمانده است. مردم در ایران از قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات برای وادار کردن مقامات به نشان دادن شفافیت و پایبندی به تعهدات خود برای حمایت از حق تجمع مسالمت آمیز استفاده کرده‌اند.

چنانچه در بخش روش‌شناسی به تفصیل نشان داده شد، تعویق‌ها و نقصان‌هایی جدی در انتشار درخواست‌های اطلاعاتی ارسال شده تحت این قانون و نیز پاسخ‌های ارائه‌شده توسط کمیسیون اطلاعات وجود داشته است. این بدان معناست که تعداد دقیق درخواست‌های اطلاعاتی مرتبط با تجمعات و اعتراضات که تا این تاریخ توسط مردم در ایران ارسال شده‌اند نامشخص باقی مانده است. با این حال، سازمان آرتیکل ۱۹ حداقل ۹۳ درخواست اطلاعاتی در ارتباط با تعداد تقاضاها برای دریافت مجوز برای برگزاری تجمعات طی سال‌های اخیر که در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ به وزارت کشور و دفاتر استانداری در تمام ۳۱ استان ایران ارسال شده‌اند را ثبت کرده است. این درخواست‌ها که در سند اکسل کمیسیون اطلاعات منتشر شده‌اند نشان می‌دهد که هر یک از این نهادها بین دو تا پنج درخواست دریافت کرده‌اند. تا جایی که آرتیکل ۱۹ اطلاع دارد، از ۹۳ درخواست، ۱۲ درخواست به منظور پیگیری درخواست‌هایی بوده است که پیشتر ارسال شده و بی‌پاسخ مانده بودند و یا پاسخ‌های ناقص و ناکافی دریافت کرده‌اند. در نتیجه، ۸۱ مورد از درخواست‌ها، برای بار نخست ارسال شده بودند.

در این درخواست‌ها، از وزارت کشور و دفاتر استانداری تمامی استان‌ها خواسته شده تا جزییات اطلاعات درباره همه تقاضاهای دریافت مجوز برای برگزاری تجمع و تظاهراتی که این نهادها از سال ۱۳۹۲ دریافت کرده بودند را ارائه دهند. اطلاعات خواسته شده شامل موارد زیر می‌شود:

- چه تعداد مجوز برای درخواست تجمعات و راهپیمایی از سال ۱۳۹۲ صادر شده است؟
- چه کسانی (اشخاص حقیقی و حقوقی) این درخواست‌ها را ارائه داده‌اند؟
- هدف این تجمعات چه بوده است؟
- چه زمان و مکانی برای برگزاری تجمعات یا تظاهرات مذکور مد نظر بوده است؟
- آیا مجوز لازم برای هر یک از این تجمعات صادر شده است یا خیر؟
- و دلیل رد درخواست در مواردی که مجوز صادر نشده چه بوده است؟

در زمان نگارش این گزارش، سازمان آرتیکل ۱۹ علاوه بر این درخواست‌ها، ۲۴ درخواست اطلاعات مربوط به تجمعات و اعتراضات دیگر را نیز ثبت کرده است. هنگام ارسال این درخواست‌ها، افراد خواهان اطلاعات گوناگونی درباره راهپیمایی‌ها و اعتراضات شده‌اند. از این جمله‌اند تعداد تجمعات در برابر ساختمان‌های دولتی در بعضی از استان‌ها، شیوه‌نامه‌ها و آیین‌نامه‌های مربوط به برگزاری تجمعات، و تعداد افراد دستگیر و کشته‌شده طی اعتراضات سراسری در سال‌های ۱۳۹۶ و آبان ۱۳۹۸. این درخواست‌ها در بخش‌های بعدی بررسی خواهند شد.

پاسخ نهادها به درخواست‌های اطلاعاتی مرتبط با تجمعات ارسالی در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸

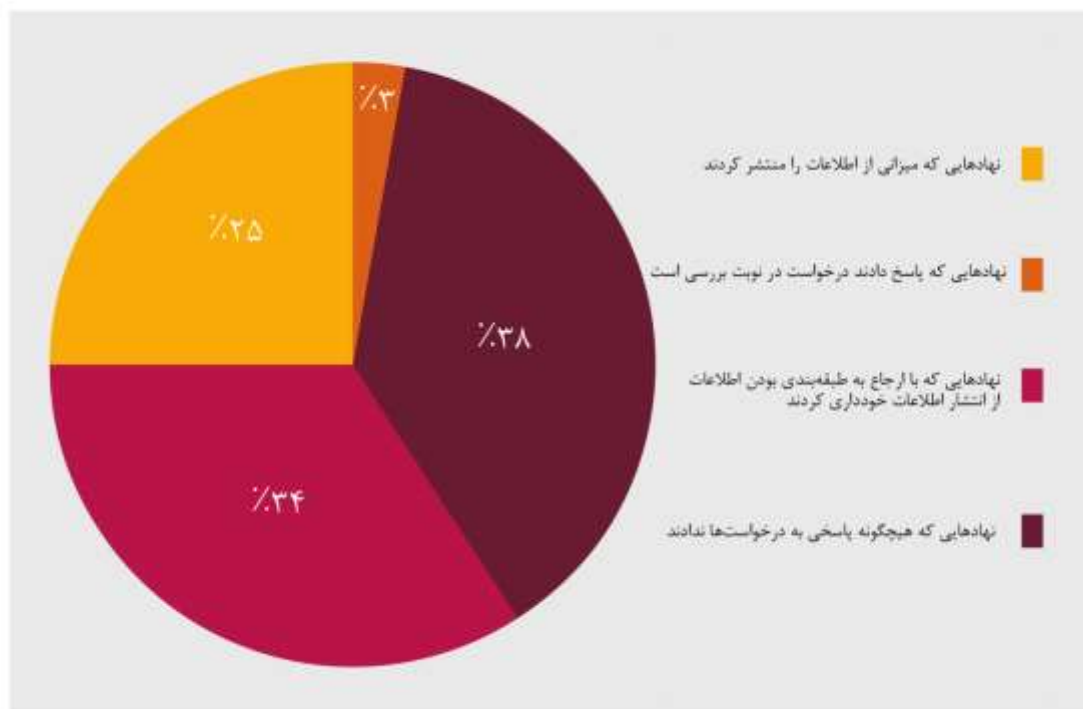
ارزیابی سازمان آرتیکل ۱۹ از ۹۳ درخواست اطلاعاتی رسماً ثبت و منتشرشده مرتبط با صدور و عدم صدور مجوز برای تجمعات، نشان می‌دهد که اکثر نهادهای حکومتی، یا کاملاً این درخواست‌ها را نادیده انگاشته‌اند یا از ارائه اطلاعات به این درخواست‌ها با استناد به طبقه‌بندی بودن این اطلاعات، خودداری کرده‌اند. تعدادی از نهادها بخشی از اطلاعات لازم را فراهم کرده‌اند، اما در اکثر موارد از ارائه اطلاعات لازم خودداری کرده و تنها پاسخ‌های ناقصی ارائه داده‌اند.

بی‌پاسخ گذاشتن درخواست‌ها

بررسی درخواست‌های منتشر شده از سوی کمیسیون اطلاعات نشان می‌دهد که نهادهای دولتی به ۶۲ مورد از ۹۳ مورد درخواست - یعنی به ۶۷ درصد آن‌ها - پاسخ نداده‌اند. در سند اکسل که از سوی کمیسیون اطلاعات منتشر شده پاسخ‌های دفاتر استانداری به ثبت رسیده است. اما طبق این سند، ۱۱ نهاد از ۳۱ نهادی که در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ درخواست‌های اطلاعاتی مرتبط با تجمعات و اعتراضات را دریافت کرده‌اند - از جمله دفاتر استانداری در استان‌های البرز،^{۱۱} ایلام، خراسان رضوی و خراسان شمالی،^{۱۲} زنجان، سیستان و بلوچستان،^{۱۳} کردستان، کرمانشاه،^{۱۴} کهگیلویه و بویراحمد،^{۱۵} آذربایجان غربی^{۱۶} و مازندران -- هیچ پاسخی نداده‌اند. بنا بر سند اکسل، وزارت کشور نیز این درخواست‌ها را بی‌پاسخ گذاشته است.

بنابر سند غیررسمی که از سوی سازمان آرتیکل ۱۹ بررسی شده است، اگرچه پاسخ‌های تعدادی از دفاتر استانداری در سند اکسل رسمی ثبت نشده است، این دفاتر پاسخی‌هایی را ارائه کرده بودند. از میان استان‌های ذکرشده در بالا، دفاتر استانداری در استان‌های زنجان و مازندران اظهار داشته‌اند که از سال ۱۳۹۲ به بعد، هیچ درخواستی برای مجوز تجمعات دریافت نکرده‌اند. سند غیررسمی همچنین ابعاد دیگری از پاسخ‌های استانداری‌ها را روشن می‌کند. برای مثال استان فارس رفتاری متناقض نشان داده است: این استان ابتدا از انتشار اطلاعات خواسته شده به دلیل طبقه‌بندی بودن آن خودداری کرده، اما پس از دریافت شکایت، بر عدم دریافت درخواست برگزاری تجمعات از سال ۱۳۹۲ به بعد تأکید کرده است. به همین ترتیب، دفتر استانداری کردستان نیز دو پاسخ متناقض داده است: در یک پاسخ گفته است که هیچ درخواستی برای مجوز برگزاری تجمع دریافت نکرده است و در دیگری اظهار داشته که اطلاعات درخواست‌شده را در اختیار ندارد. بنابر پاسخ استان البرز، دو درخواست برای مجوز برگزاری تجمعات طی دوره ذکرشده ارسال شده بود اما در پاسخ‌ها ذکر نشده است که با این درخواست‌ها موافقت شده بود یا خیر.

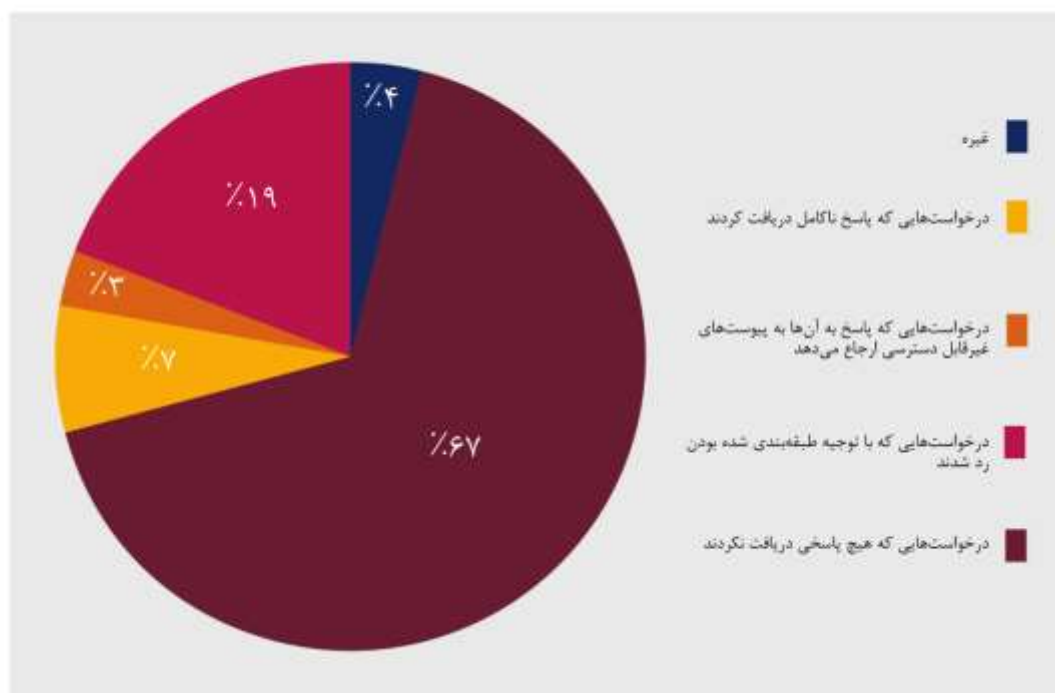
پاسخگویی نهادها به درخواست‌های اطلاعاتی

رد درخواست به دلیل طبقه‌بندی بودن اطلاعات

مقامات در ۳۱ مورد به درخواست‌های اطلاعاتی پاسخ داده‌اند. با این حال، بنابر اطلاعات رسماً منتشر شده توسط کمیسیون، در ۱۸ مورد از این پاسخ‌ها، نهاد مربوطه در واقع به درخواست اطلاعات پاسخ منفی داده‌است، با این توجیه که اطلاعات درخواستی، اطلاعاتی «طبقه‌بندی‌شده» یا «محرمانه» است؛ یا افشای اطلاعات مذکور «مصلحت» نیست؛ یا تنها افرادی با مناصب خاص قادر به دسترسی به این اطلاعات هستند، یا انتشار آن‌ها نیازمند مجوز «مقامات بالا» است.

درخواست‌های اطلاعاتی در رابطه با مجوز تجمعات ارسالی در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸

دفتر استانداری که درخواست‌های اطلاعاتی را بر مبنای طبقه‌بندی بودنشان رد کرده‌اند، دلایل متفاوتی برای محرمانه بودن آن‌ها آورده‌اند. در حالی که برخی دفاتر استانداری، مثلاً در استان‌های فارس و کرمان، طبقه‌بندی بودن اطلاعات را بدون ذکر هرگونه جزئیات بیشتر طرح کرده‌اند، برخی دفاتر استانداری، با استناد به طبقه‌بندی بودن این اطلاعات، به آیین‌نامه‌ها یا شیوه‌نامه‌های برخی از دفاتر ارجاع داده‌اند. برای مثال، دفتر استانداری آذربایجان شرقی اظهار کرده است که «بنا به اعلام دفتر امور سیاسی و انتخاباتی استانداری، آمار درخواستی طبقه‌بندی بوده و از مصادیق قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات» محسوب نمی‌شوند و «ارائه آن بدون مجوزهای لازم از مراجع بالادستی مقدور نمی‌باشد». دفتر استانداری استان همدان نیز در اقدامی مشابه هنگام رد درخواست‌ها بر اساس طبقه‌بندی بودنشان، به مکاتبات خود با حوزه معاونت سیاسی، امنیتی و اجتماعی خود ارجاع داده است. متن مکاتبات مذکور قابل دسترسی نیستند.

برخی از دفاتر استانداری‌ها، مانند دفاتر اصفهان و چهارمحال و بختیاری، در ابتدا اظهار کردند که اطلاعات مربوط به درخواست مجوز تجمعات، طبقه‌بندی شده محسوب می‌شوند. این در حالی‌ست که، با درخواست پیگیری که طبقه‌بندی بودن اطلاعات درخواستی را به‌عنوان اسرار حکومتی به چالش می‌کشید، پاسخ‌های خود را تغییر و بیان کردند که اطلاعات درخواستی تنها در صورتی قابل انتشار است که «درخواست‌کننده دبیر یک حزب [سیاسی] باشد». این شرط، از لحاظ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات دلیلی موجه محسوب نمی‌شود.

پاسخ‌های ناقص و ناکافی

از میان دفاتر استانداری که به نحوی به درخواست‌ها پاسخی ارائه کرده‌اند، دفاتر استان‌های لرستان، قم و گیلان در پاسخ‌های خود به اسناد پیوست ارجاع داده‌اند. سازمان آرتیکل ۱۹ نتوانسته است به این اسناد در وبسایت رسمی کمیسیون اطلاعات یا سامانه دسترسی به اطلاعات دسترسی پیدا کند اما این سازمان اسناد مذکور را که در سند غیررسمی منتشر شده‌اند، بررسی کرده است.

بنابر اسناد منتشره از سوی منبع غیررسمی، دفتر استانداری در لرستان اظهار داشته که بین سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۸، ۱۸ تقاضا برای برگزاری تجمع و راهپیمایی دریافت کرده است. در ۱۵ مورد مجوز داده شده و در سه مورد با تقاضای مجوز موافقت نشده است. ۱۳ تقاضای برگزاری تجمع که موفق به کسب مجوز شدند مرتبط با کارزارهای انتخاباتی از جمله انتخابات ریاست جمهوری سال ۱۳۹۲ بوده‌اند. در سه مورد با تقاضای برگزاری تجمعات مخالفت و دلیل آن «غیرقانونی بودن تجمع» ذکر شده است. سه درخواست مجوز رد شده از سوی ساکنان سه روستا ارسال شده بود. دو درخواست به ترتیب با تقسیمات شهری/روستایی و همچنین مخالفت با پلمپ چاه‌های غیرمجاز آب کشاورزی مرتبط بودند. دفتر استانداری اطلاعاتی در خصوص اینکه چرا تجمعات درخواست‌شده غیرقانونی تشخیص داده شده‌اند ارائه نکرده است.

بنابر منبع غیررسمی، استانداری قم به فرد درخواست کننده اطلاعات، جدولی شامل ارقام سالیانه ارائه داده است. براساس این جدول، بین ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۷، این استانداری در مجموع ۱۰ تقاضا برای صدور مجوز تجمع دریافت کرده بود که با دو مورد موافقت و با بقیه مخالفت کرده بود.^{۱۷} همچنین در این جدول آمده است که طی این دوره، در مجموع ۲۸۸ تجمع برگزار شده است که از این میان ۲۸۶ مورد بدون مجوز بوده‌اند. در این پاسخ، هیچگونه اطلاعاتی درباره افراد و نهادهایی که این درخواست‌ها را ارائه داده‌اند، موضوع تجمعات، تاریخ و محل آن‌ها و یا دلیل مخالفت با اکثریت تقاضاها ارائه نمی‌شود.

جدول مشابهی از سوی دفتر استانداری گیلان ارائه شده است. بنابر این جدول، بین ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۷، این استانداری در مجموع ۱۲۰۰ تقاضای مجوز برای برگزاری تجمعات دریافت کرده که از این میان با ۱۱۸۸ مورد موافقت و با ۱۲ مورد مخالفت شده است. در این جدول همچنین آمده است که طی این دوره ۱۵۰۹ تجمع برگزار شده که از این تعداد، ۳۲۱ مورد بدون مجوز بوده‌اند. این دفتر اطلاعات در خصوص سایر بخش‌های درخواست‌های اطلاعاتی از جمله موضوع مورد نظر تجمعات، تاریخ و محل آن‌ها، افراد و نهادهایی که این درخواست‌ها را ارائه داده بودند و دلیل رد صدور مجوز ارائه نکرده است.

دفتر استانداری در یزد، خراسان جنوبی و سمنان نیز صرفاً اطلاعاتی حداقل و ناقص ارائه داده‌اند. به عنوان مثال، دفتر استانداری یزد اذعان کرده است که از سال ۱۳۹۲ در مجموع هشت تقاضای مجوز برای تجمعات دریافت کرده و هیچ یک از این تقاضاها پاسخ مثبت نگرفته‌اند. با این حال این استانداری هیچ اطلاعاتی درباره هویت متقاضیان این مجوزها، موضوع تجمعات و یا دلایل رد شدنشان در اختیار قرار نداده است.

به همین ترتیب، سایر استانداری‌ها نیز به آماری حداقلی اشاره کرده‌اند:

- دفتر استانداری در استان سمنان گفته است «به دلیل عدم اطلاع کافی شهروندان از فرایندهای قانونی منجر به صدور مجوز تجمع، درخواست‌های ارسالی به استانداری برای برگزاری تجمعات بسیار محدود بوده است.» این دفتر ادامه داد که از سال ۱۳۹۲، تنها دو درخواست مجوز برای تجمعات دریافت کرده که در هر دو مورد با برگزاری تجمع موافقت شده است.
- دفتر استانداری استان مرکزی گفته است: «در استان مرکزی به منظور برگزاری راهپیمایی برای حمایت از کودکان یمن درخواست مجوز شده که مجوز صادر و با برگزاری آن موافقت شده است.»
- دفتر استانداری خراسان جنوبی اظهار داشته است که تنها یک تقاضا برای مجوز راهپیمایی در سال ۱۳۹۴ دریافت کرده است که با آن موافقت شده است. طبق اظهارات این استانداری، تجمع درخواستی برای گردهمایی کودکان به منظور تبلیغ کتابخوانی بوده است.
- دفتر استانداری قزوین اظهار کرده است که از سال ۱۳۹۵ به بعد، هیچ درخواست مجوزی برای راهپیمایی دریافت نکرده و در مورد درخواست‌های احتمالی پیش از این سال نیز اطلاعاتی در دست نیست.
- دفتر استانداری بوشهر اظهار کرده است که از سال ۱۳۹۲ به بعد، هیچ درخواستی برای مجوز راهپیمایی دریافت نکرده است.

این پاسخ‌ها نه تنها حداقلی و ناقصند - به این معنا که بخش‌های گوناگونی از درخواست‌های اطلاعاتی را بی‌پاسخ می‌گذارند - بلکه پرسش‌هایی را نیز ایجاد می‌کنند: برای مثال چگونه ممکن است ۶۰۰۰ تجمع در سال، همانگونه که معاونت سیاسی وزارت کشور ادعا می‌کند، برگزار شده باشد در حالی که تعداد مجوزهای مورد تقاضا برای برگزاری تجمعات در استان‌های بزرگ در همان سال‌ها صفر یا نزدیک به صفر باشد؟ پاسخ‌های داده شده از سوی استانداری‌ها حاکی از آن است که یا در خصوص تعداد زیادی از تجمعاتی که به ادعای مقامات ایران، هر سال برگزار شده‌اند، مبالغه شده است یا اینکه این ارقام عمدتاً به تجمعاتی اشاره دارند که بدون دریافت مجوز از مقامات برگزار شده‌اند. به این ترتیب، مقامات ظاهراً به تجمعاتی که «غیرقانونی» دانسته شده و مرتب سرکوب می‌شوند، اشاره می‌کنند تا به جامعه بین‌المللی نشان دهند که حق برگزاری تجمعات مسالمت‌آمیز را تضمین می‌کنند.

سایر درخواست‌های اطلاعاتی مربوط به تجمعات و اعتراضات

علاوه بر ۹۳ درخواست اطلاعاتی که در بالا مطرح شدند، سازمان آرتیکل ۱۹ حداقل ۲۴ درخواست اطلاعاتی دیگر را ثبت کرده است که در سال‌ها ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ در ارتباط با جنبه‌های گوناگون تجمعات و اعتراضات به نهادهای دولتی ارسال شده‌اند. اکثر این درخواست‌ها، همانگونه که در بخش زیر نشان داده شده، در ارتباط با موارد نقض حقوق و اتفاقاتی است که طی اعتراضات سراسری آبان ۹۸ رخ داده است. پاسخ‌های نهادهای دارای این قبیل اطلاعات، درخواستی، از الگویی مشابه پاسخ‌های بررسی‌شده در بالا پیروی می‌کنند. به بسیاری از درخواست‌های اطلاعات، پاسخ‌های ناقص و ناتمام داده شده یا با استناد به محرمانه بودن اطلاعات، از دادن پاسخ خودداری شده است. برای نمونه:

- در دو درخواست اطلاعاتی، از وزارت کشور خواسته شده است تا فهرست تفکیک شده ۳۳۱ تجمع (بر اساس شهر و موضوع) را که به ادعای سخنگوی وزارت کشور در سال قبل مجوز دریافت کرده بودند، منتشر کند. طبق اسناد رسمی، به هیچ یک از این دو درخواست پاسخی داده نشده است.
- در یک درخواست اطلاعاتی، از وزارت کشور خواسته شده تا اطلاعاتی در رابطه با اعتراضات سراسری دی ماه ۱۳۹۶، از جمله تعداد شهرهایی که شاهد اعتراضات بودند، تعداد افراد دستگیرشده و همچنین میزان تحصیلات و موقعیت اجتماعی آن‌ها منتشر کند. در پاسخی که رسماً توسط کمیسیون منتشر شده، وزارت کشور اظهار داشته است که ارائه این اطلاعات مستلزم همکاری نهادهای مختلف است و این وزارتخانه اطلاعات مذکور را از این نهادها درخواست کرده است و به محض دریافت، آن را در اختیار فرد متقاضی قرار خواهد داد. سند اکسل کمیسیون اطلاعات هیچ پاسخ دیگری را ثبت نکرده است و برای سازمان آرتیکل ۱۹، مشخص نیست که آیا وزارت کشور نهایتاً به این درخواست پاسخ داده است یا خیر.
- دفتر استانداری هرمزگان هیچ اطلاعاتی درباره تعداد اعتراضات صورت گرفته در برابر ساختمان این دفتر طی سال گذشته ارائه نکرده است، با این توجیه که این اطلاعات، طبقه‌بندی شده محسوب می‌شوند.

درخواست‌های مرتبط با اعتراضات سراسری آبان ۹۸

در برخورد با اعتراضات سراسری در آبان ۹۸، مقامات ایران نه تنها با قساوت و خشونت تکان‌دهنده و مرگبار معترضان را سرکوب کردند، بلکه رفتارشان به‌طور مستمر توأم با عدم پاسخگویی و شفافیت و اختفای حقیقت نیز بوده است. تا این تاریخ، مقامات ایران اجازه نداده‌اند تا تحقیقات مستقل، بی‌طرف و شفاف، و مطابق با قوانین بین‌المللی، در خصوص موارد نقض حقوق بشر و جنایت‌های بین‌المللی که طی و پس از این اعتراضات رخ داد، صورت پذیرد. ناقضان و مرتکبین همچنان از مصونیت مطلق از مجازات برخوردارند و بر مسند قدرت نشسته‌اند، در حالیکه قربانیان، بازماندگان و کل جامعه از حقیقت و عدالت محرومند.

این عدم پاسخگویی ادامه‌دار بدان معناست که مقامات ایران همچنان تعداد واقعی جان‌باختگان، مجروحان و افراد بازداشت‌شده طی اعتراضات آبان ۹۸ را مخفی نگاه داشته‌اند و همچنان حقیقت امر در خصوص سایر جوانب این سرکوب را که شامل قطع کردن تقریباً کامل اینترنت به مدت یک هفته - که طی آن سرکوبی خونین صورت گرفت - را مخفی می‌کنند. در اردیبهشت سال ۱۳۹۹ مقامات ایران برای نخستین بار اعلام کردند که حدود ۲۳۰ نفر - از جمله ۶ نفر از اعضای نیروهای امنیتی - طی این اعتراضات کشته شده‌اند. سازمان عفو بین‌الملل مشخصات صدها مرد، زن و کودکی را که طی این اعتراضات به دست نیروهای امنیتی کشته شدند، ثبت و منتشر کرده است و می‌گوید که تعداد واقعی افراد کشته‌شده بیش از این است.

در این بستر مصونیت از مجازات مرتکبین و ناقضان، افرادی کوشیده‌اند تا با ارسال درخواست‌های اطلاعاتی، نهادهای حکومتی را وادار کنند تا میزانی از شفافیت را از خود نشان دهند. به دلیل مشکلات ذکرشده در بالا، آرتیکل ۱۹ نتوانسته است تعداد دقیق درخواست‌های اطلاعاتی مرتبط با جوانب گوناگون اعتراضات آبان ۹۸ را شناسایی کند. با این همه، ما توانسته‌ایم تعدادی درخواست اطلاعاتی که در سال ۹۸ در ارتباط با اعتراضات سراسری از جمله قطعی اینترنت ارسال شده بود را ثبت کنیم. اطلاعات مورد درخواست شامل موارد زیر می‌شود:

- یک مورد درخواست اطلاعات که به دفتر استانداری خوزستان ارسال شده، به گزارش‌هایی در خصوص تعداد بالای افراد کشته‌شده در ماهشهر خوزستان،¹⁸ طی این اعتراضات اشاره کرده و خواهان آخرین آمار مربوط به تعداد کشته‌گان شده است. بنابر اسناد رسمی منتشرشده از سوی کمیسیون اطلاعات، هیچ پاسخی به این متقاضی داده نشده است.
- دو درخواست اطلاعات به بانک‌های دولتی ملی و سپه ارسال و از آن‌ها خواسته شده تا تعداد شعبه‌هایی را که در روزهای ۲۶ و ۲۷ آبان طی اعتراضات سراسری خسارت دیده بودند اعلام کنند. طبق سند اکسل، هیچ یک از این نهادها پاسخی ارائه نکرده‌اند. آنچه بیشتر مایه نگرانی است این است که در اظهار نظر دبیرخانه کمیسیون اطلاعات، در خصوص این دو سوال آمده است که این درخواست‌ها از شمول قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات خارج است.

آرتیکل ۱۹ حداقل ۱۲ درخواست اطلاعاتی را ثبت کرده است که عمدتاً به وزارت ارتباطات و فناوری و همچنین به وزارت کشور و مجلس شورای اسلامی ارسال شده‌اند. در این درخواست‌ها متقاضیان خواهان اطلاعاتی در مورد قطعی اینترنت طی اعتراضات شده‌اند؛ برای مثال اطلاعاتی درباره دلایل قطعی اینترنت، نهادهای دخیل در اخذ این تصمیم و همچنین مجاری قانونی برای ثبت شکایت علیه نهادها و مقامات مسئول.

از میان ۱۲ درخواست اطلاعاتی، اکثریت یعنی ۹ درخواست به وزارت ارتباطات و فناوری ارسال شده‌اند. هرچند که این وزارتخانه در هر ۹ مورد پاسخ داده است، این پاسخ‌ها یا ناکافی هستند و یا با توجیه طبقه‌بندی شده بودن اطلاعات، از انتشار آن‌ها خودداری کرده‌اند.

بررسی پاسخ‌های ارائه شده از سوی وزارت ارتباطات و فناوری نشان می‌دهد که در پاسخ‌گویی به درخواست‌هایی که خواهان ارائه دلیل قطعی اینترنت و همچنین تعیین مجاری موجود برای تسلیم شکایت علیه نهادهای دخیل در این تصمیم شده بودند، این وزارتخانه کوشیده است تا در کل، خود را از هرگونه مسئولیتی مبرا کند و اخذ این تصمیم را به سایر نهادها نسبت دهد. وزارت ارتباطات و فناوری در پاسخ خود آورده بود که بنابر تصمیم شورای عالی امنیت ملی، اختیار «قطع و وصل کردن اینترنت در موارد خاص» به وزارت کشور و شورای امنیت کشور – یعنی نهادی که تحت شورای عالی امنیت ملی عمل می‌کند – داده شده است. به این ترتیب، وزارت ارتباطات و فناوری گفته است که «هیچگونه مسئولیتی در پاسخ‌گویی به قطع اتصال به اینترنت متوجه این سازمان نیست». ادعای وزارت ارتباطات و فناوری به رغم آن است که تصمیم شورای عالی امنیت کشور در ارتباط با قطع اینترنت محتملاً با مشورت این وزارت اتخاذ شده است چرا که بر اساس اصل ۱۷۶ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران باید از وزیر ارتباطات خواسته شود تا نظر خود را درباره چنین تصمیمی اعلام کند.

افزون بر این، در حداقل دو درخواست اطلاعاتی، از وزارت ارتباطات و فناوری خواسته شده تا نامه شورای امنیت کشور که دستور قطعی اینترنت را می‌دهد ارائه کند. در پاسخ، این وزارتخانه اظهار داشته است که نامه مورد نظر «طبقه‌بندی شده» به شمار می‌رود و از ارائه آن خودداری کرده است. به همین ترتیب، حداقل یک متقاضی از وزارت کشور خواسته بود تا متن دستور شورای امنیت کشور را که حکم به قطعی اینترنتی داده است، ارائه کند و به این وزارتخانه یادآوری کرده بود که این دستور مربوط به حقوق عمومی است و به همین دلیل نباید از جمله اسرار حکومتی تلقی شود. اسناد رسمی منتشر شده توسط کمیسیون نشان می‌دهد که این وزارتخانه پاسخی به این درخواست نداده است.

علاوه بر اطلاعات مذکور، وزارت ارتباطات و فناوری دو درخواست اطلاعاتی دریافت کرده است که به ترتیب خواهان اسامی افراد و سازمان‌هایی شده‌اند که طی دوره قطعی اینترنت، به اینترنت جهانی متصل بودند و همچنین خواستار اعلام هزینه قطع اینترنت (بین ۲۴ آبان تا ۲۸ آبان سال ۹۸) شدند. در پاسخ، وزارت ارتباطات و فناوری اظهار داشت که «به اپراتورها ابلاغ شده بود که کلیه سایتها، خبرگزاری‌ها و روزنامه‌های دارای مجوز از وزارت ارشاد را متصل نمایند». در خصوص هزینه قطعی اینترنت، وزارت ارتباطات و فناوری اظهار کرده بود که به گفته سازمان تنظیم مقررات و ارتباطات رادیویی، خسارات وارده فقط به اپراتورهای ارتباطی ۱۰۸۰ میلیارد تومان برآورد شده و خسارات وارده به سایر کسب و کارها همچنان در حال محاسبه است.

سند اکسل منتشرشده از سوی کمیسیون اطلاعات همچنین نظرات دبیرخانه کمیسیون اطلاعات در خصوص درخواست‌های اطلاعات و پاسخ به آن‌ها را به ثبت رسانده است. به‌طرز نگران‌کننده‌ای، در نظرات این دبیرخانه در خصوص تقریباً همه درخواست‌های اطلاعاتی درباره قطعی اینترنت، آمده است که این درخواست‌ها «از شمول قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات خارج است». در این نظرات هیچ توضیحی در این خصوص ارائه نشده است که چرا درخواست اطلاعات در رابطه با تصمیماتی که زندگی میلیون‌ها نفر را به طرق مختلف مختل کرده و مجموعه‌ای از حقوق بشر آن‌ها را زیرپا گذاشته است، خارج از شمول این قانون است.

خودداری غیرقانونی و خودسرانه از ارائه اطلاعات درخواست‌شده در فرم‌های درخواست اطلاعات

تحقیقات انجام گرفته توسط سازمان آرتیکل ۱۹ در رابطه با پاسخ‌های ارائه شده یا عدم پاسخگویی نهادها به درخواست‌های اطلاعات مرتبط با تجمعات و اعتراضات، نشان می‌دهد که این اقدامات خودسرانه و غیرقانونی بوده‌است. در واقع، درخواست‌کنندگان اطلاعات خود نیز در درخواست‌های پیگیری‌شان به غیرقانونی و خودسرانه بودن ماهیت این نحوه از خودداری از ارائه اطلاعات اشاره کرده‌اند - امری که نشان‌گر تسلط این افراد به حقوق خود و نیز به وظایف نهادهای عمومی مشمول این قانون است.

چنانچه در بخش پیش نیز شرح داده شد، قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات ایران، هرچند گامی رو به جلو محسوب می‌شود، اما نواقص آن، از جمله یک ماده بسیار گسترده و مبهم که خودداری از انتشار اطلاعات را با توجیه طبقه‌بندی‌شده بودن آن روا می‌دارد، موجب تضعیف آن می‌شود. طبق ماده ۱۳ قانون مزبور، انتشار اطلاعات «طبقه‌بندی‌شده» از شمول این قانون خارج، و طبق آیین‌نامه سال ۱۳۹۳ قانون، تعیین مصادیق اطلاعات «طبقه‌بندی‌شده» مبتنی است بر قانون مجازات انتشار و افشای اسناد محرمانه و سری دولتی مصوب سال ۱۳۵۳، که اسناد دولتی سری را «اسنادی که افشای آنها مغایر با مصالح دولت و یا مملکت باشد» تعریف می‌کند. این قانون، به‌منظور مخفی‌سازی مجموعه‌ی گسترده‌ای از اطلاعات که باید در اختیار عموم باشد، مورد استفاده قرار گرفته است. این استثنائات مبهم و بی حد و حصر، به نهادهای عمومی قدرت و اختیار لازم را می‌دهد که به نحوی خودسرانه و بی‌ضابطه از انتشار اطلاعات خودداری کنند.

هرچند تعداد کثیری از دفاتر استانداری از انتشار اطلاعات درخواستی مرتبط با اعتراضات و تجمعات با توجیه طبقه‌بندی‌شده بودن آن خودداری کرده‌اند، سازمان آرتیکل ۱۹ بر این باور است که به رغم وجود بندهای معافیت مبهم و بیش از حد گسترده، خودداری از انتشار اطلاعات درخواستی با توجیه طبقه‌بندی‌شده بودنشان نقض قانون است. این باور بر این استدلال تکیه دارد که طبق قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، تصمیمات مرتبط با حقوق و تکالیف عمومی نمی‌توانند اسرار حکومتی تلقی گردند. ماده ۱۱ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات می‌گوید «مصوبه و تصمیمی که موجد حق یا تکلیف عمومی است قابل طبقه‌بندی به عنوان اسرار دولتی نمی‌باشد و انتشار آنها الزامی خواهد بود.» حق برگزاری تجمعات مسالمت‌آمیز، از جمله حقوق بشر محسوب می‌شود و قوانین بین‌المللی حقوق بشری - که ایران نیز موظف به رعایت آنها است - و همین‌طور قانون اساسی خود ایران، هرچند به شکلی ناقص، متضمن این حق هستند. به همین ترتیب، حق دسترسی به اینترنت که تحت حق آزادی بیان به رسمیت شناخته شده، متعلق به همگان است و حکومت وظیفه دارد اطمینان حاصل کند که همه افراد از این حق برخوردارند.

لزوم انتشار اطلاعات مربوط به حقوق و تکالیف عمومی، در شیوه‌نامه مصوب کمیسیون اطلاعات در اردیبهشت ۱۳۹۹، مورد شرح و تفصیل بیشتری قرار گرفته است. در ماده ۱ آیین‌نامه مذکور، با عنوان «شیوه‌نامه انتشار و دسترسی به

اطلاعات متضمن حق و تکلیف برای مردم (قوانین، مقررات و تصمیمات عمومی)» آمده است که تمامی تصمیمات - در تمامی اشکال شیوه‌نامه‌ها، قانون‌ها و آیین‌نامه‌هایی که وظایف، ممنوعیت‌ها یا محدودیت‌های عمومی وضع می‌کنند - اطلاعات مربوط به حقوق و تکالیف عمومی محسوب می‌گردند. طبق ماده ۵ شیوه‌نامه مذکور، محرمانه اعلام کردن چنین اطلاعاتی، ممنوع است. علاوه بر این، ماده ۲ شیوه‌نامه مشخص می‌سازد که مصوبات شورای‌های عالی نیز، چنانچه مطابق شرایط مندرج در ماده ۱ باشند، مشمول این شیوه‌نامه می‌شوند.

با این که تاریخ تصویب این شیوه‌نامه، پس از تاریخ ارسال درخواست‌های اطلاعاتی بررسی شده در این گزارش است، ماده ۱۱ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، که به صراحت اطلاعات مرتبط با حقوق و تکالیف عمومی را از مصادیق بندهای معافیتی این قانون تفکیک می‌کند، در زمان ارسال این درخواست‌ها اجرایی بوده است. افزون بر این و مهم‌تر این که، ماده ۵ شیوه‌نامه مزبور، اجازه عطف به ماسبق شدن مفاد آن را می‌دهد و نهادهای دولتی را موظف می‌کند که اطلاعات مرتبط با حقوق و تکالیف مردم را که پیشتر طبقه‌بندی شده اعلام شده بودند، از طبقه‌بندی خارج نمایند.

به این ترتیب، به باور سازمان آرتیکل ۱۹، وزارت کشور، دفاتر استانداری‌ها و سایر صاحبان اطلاعات مربوطه وظیفه قانونی دارند تا اطلاعات درخواست‌شده مورد بررسی در این گزارش را در اختیار همگان قرار دهند.

شیوه‌ی پاسخگویی دفاتر استانداری به فرم‌های درخواست اطلاعات، نه تنها غیرقانونی، بلکه خودسرانه و تناقض‌آمیز نیز بوده است. چگونه ممکن است اطلاعات مرتبط با صدور یا عدم صدور مجوز برای برگزاری راهپیمایی‌ها و تجمعات، در برخی استان‌ها محرمانه تلقی شود و در برخی دیگر خیر؟ چنانچه درخواست‌های اطلاعاتی در درخواست پیگیری تاکید کرده‌اند، دفاتر برخی استان‌ها نظیر یزد و گیلان، این قبیل اطلاعات درخواستی را، هرچند ناقص، منتشر ساخته‌اند. این تناقض‌ها، نشان می‌دهد که اطلاعات مزبور، مشمول هیچ یک از مقررات ناظر بر محرمانه بودن نیست بلکه این مقامات هستند که به شیوه‌ای خودسرانه و غیرقانونی، این قبیل اطلاعات را تحت عنوان اسرار حکومتی طبقه‌بندی کرده‌اند.

تعهدات بین‌المللی ایران برای رعایت حقوق دسترسی به اطلاعات و برگزاری تجمعات مسالمت‌آمیز

ایران به‌عنوان یک کشور عضو میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی موظف است حق برگزاری تجمعات مسالمت‌آمیز و همچنین دسترسی به اطلاعات را تضمین کند.

حق تجمعات مسالمت‌آمیز، تحت ماده ۲۱ میثاق مذکور به رسمیت شناخته شده است. کمیته حقوق بشر، در تفسیر عمومی شماره ۳۷، تصریح کرده است که ماده ۲۱ «از تجمعات مسالمت‌آمیز، صرف‌نظر از مکان آن‌ها، حمایت می‌کند:

در هوای آزاد، در فضاهای داخلی یا آنلاین، در مکان‌های عمومی و خصوصی، و یا در تلفیقی از این دو ... [و] صرف‌نظر از این که این تجمعات، در یک مکان ثابت برگزار شوند - مانند تحصن - یا متحرک باشند - مانند راهپیمایی‌ها یا تظاهرات. «تجمعات، می‌توانند اشکال مختلفی به خود بگیرند نظیر «تظاهرات، اعتراضات، راهپیمایی‌ها، گردهمایی‌های سیاسی، تحصن‌ها، تجمعات همراه با روشن کردن شمع یا فلش ماب»^{۱۹}

کمیته حقوق بشر همچنین به رسمیت شناخته شدن حق تجمعات مسالمت‌آمیز در قوانین داخلی کشورها را الزامی می‌داند و اضافه می‌کند که «وظایف و تکالیف تمامی مقامات دولتی دخیل در این امر» باید «همسو با موازین بین‌المللی مربوطه بوده و [اطلاعات مربوطه] باید قابل دسترس از سوی همگان باشد.» حکومت‌ها همچنین وظیفه دارند «اطمینان حاصل کنند عموم مردم از قانون و مقررات مربوطه آگاهی دارند؛ از جمله در خصوص فرایندی که افراد خواهان اعمال این حقوق باید طی کنند؛ اطلاعات لازم درباره مقامات مسئول، قوانین ناظر بر آن مقامات و غرامت‌های موجود در صورت نقض حقوق.» شایان اهمیت است که کمیته‌ی مزبور تأکید می‌کند «آزادی دسترسی به اطلاعاتی که در اختیار نهادهای عمومی است (بند ۲ ماده ۱۹) مبنای لازم را فراهم می‌آورد تا عموم مردم بتوانند از چارچوب اجرایی و حقوقی قابل اجرا در مورد تجمعات آگاهی یابند و همچنین این امکان را به آن‌ها می‌دهد تا مقامات دولتی را پاسخگو کنند.»^{۲۰}

در تفسیر عمومی شماره ۳۷، حکومت‌ها موظف شده‌اند تا در اعمال محدودیت‌ها بر تجمعات، سه شرط را در نظر بگیرند: تمامی محدودیت‌ها باید در قانون قید شده باشند؛ هدفی مشروع را دنبال کنند؛ و اکیداً با معیارهای دقیق ضرورت و تناسب مطابقت داشته باشند. اعمال محدودیت‌های کلی بر تجمعات مسالمت‌آمیز، اساساً معیار تناسب را نقض می‌کند. این محدودیت‌ها را نمی‌توان به صرف این که چنین تجمعاتی ممکن است واکنش‌های مخالفت‌آمیز یا حتی خشونت‌آمیز در پی داشته باشد، اعمال کرد.^{۲۱} افزون بر این، طبق اظهار نظر کمیته حقوق بشر، «تصمیمات مقامات مبنی بر اعمال محدودیت بر حق برگزاری تجمعات را باید بتوان از مجاری قانونی و در فرایندی مطابق با اصول ناظر بر دادرسی‌های عمومی و عادلانه - به چالش کشید.»^{۲۲}

کمیته حقوق بشر همچنین تصریح کرده است که تجمعات خودجوش که اغلب در واکنش به وقایع جاری و بدون اطلاع پیشاپیش شکل می‌گیرند مورد حمایت ماده ۲۱ میثاق هستند و «الزام به کسب مجوز از مقامات در تناقض با این اصل است که تجمع مسالمت‌آمیز یک حق اساسی است.»^{۲۳} نظام‌هایی که الزام به اطلاع پیشاپیش را ایجاد می‌کنند تا حدی مجازند که مقامات را در تسهیل برگزاری تجمعات مسالمت‌آمیز و حمایت از حقوق دیگران یاری کنند.^{۲۴} الزام به اطلاع دادن پیشاپیش نباید برای سرکوب حق آزادی تجمع مورد توسل قرار گیرد. به علاوه عدم رعایت برخی قوانین داخلی در رابطه با تجمعات توسط سازمان‌دهندگان و شرکت‌کنندگان نباید به خودی خود شرکت‌کنندگان را از حمایت ماده ۲۱ خارج کند.^{۲۵}

در قوانین بین‌المللی، حق دسترسی به اطلاعات یکی از حقوق بشر پیوند خورده با حق آزادی بیان به شمار می‌رود و همچنین یکی از سازوکارهای مهم در جهت دستیابی به سایر حقوق، از جمله حقوق اقتصادی و اجتماعی نیز تلقی می‌شود. این حق، نقشی اساسی در مبارزه با فساد ایفا می‌کند.

حق دسترسی به اطلاعات تحت ماده ۱۹ اعلامیه جهانی حقوق بشر و همچنین ماده ۱۹ میثاق حقوق سیاسی و مدنی به‌عنوان یکی از مبانی آزادی بیان و همچنین حق درخواست و دریافت اطلاعات، به رسمیت شناخته شده است. کمیته حقوق بشر سازمان ملل در تفسیر عمومی شماره ۳۴، ابعاد و محدودیت‌های حق دسترسی به اطلاعات را در سال ۱۳۹۰ روشن‌سازی کرده و اظهار نموده است که ماده ۱۹ این میثاق متضمن حق دسترسی به اطلاعاتی است که در اختیار نهادهای عمومی قرار دارد. ماده مزبور از کشورها می‌خواهد تا اطلاعات مربوط به منافع عمومی را پیشاپیش منتشر سازند و نیز فرایند دسترسی به این اطلاعات «آسان، سریع، مؤثر و عملی» باشد. اظهار نظر مذکور تصریح می‌کند که کشورها باید با اجرای «فرایندهای لازم» مانند قانونگذاری، حق دسترسی به اطلاعات را اجرایی کنند؛ کارمزد دسترسی به اطلاعات باید محدود باشد و پاسخ به درخواست‌های اطلاعاتی نیز باید به‌موقع ارائه شود؛ در عین حال، مقامات در صورت خودداری از دادن اطلاعات، باید توضیحات کافی ارائه دهند، و دولت‌ها باید سازوکارهای لازم برای درخواست تجدیدنظر در خصوص این قبیل تصمیمات را فراهم آورند.

کمیته‌ی حقوق بشر علاوه بر موارد مذکور، حق دسترسی به اطلاعات مندرج در ماده ۱۹ میثاق حقوق مدنی و سیاسی را در پرونده توکتاکونف علیه قرقیزستان بیشتر شرح داده و مجدداً تصدیق کرده است که استثنائات وارد بر این حق به موارد تصریح‌شده تحت بند ۳ ماده ۱۹ محدود می‌شود و همچنین اطلاعات باید بدون نیاز به توجیه یا توضیحی مستقیم، در اختیار درخواست‌کنندگان قرار گیرد.

توصیه‌ها

آزادی بیان و تجمعات

سازمان آرتیکل ۱۹ از مقامات ایران می‌خواهد تا قوانین داخلی کشور را لغو یا به‌طور چشمگیری اصلاح کنند تا به این ترتیب حق آزادی بیان و حق برگزاری تجمعات مطابق با تعهدات حقوق بشری بین‌المللی آن‌ها تضمین شود. از اقدامات فوری که باید صورت بگیرد می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- اصلاح قانون اساسی کشور؛ قانون فعالیت احزاب و گروه‌های سیاسی (۱۳۹۵) و همچنین آیین‌نامه آن و قانون مجازات اسلامی، تا اطمینان حاصل شود که حق آزادی بیان، آزادی تشکل و تجمعات مسالمت‌آمیز مطابق با تعهدات این کشور تضمین می‌شوند؛ مشمول شرایط و مبهم و کلی نمی‌شوند؛ و همچنین اطمینان حاصل شود که محدودیت‌های اعمال‌شده بر این حقوق استثنا بوده، در قانون مقرر شده، هدفی مشروع را دنبال کرده و متناسب هستند.
- لغو یا اصلاح اساسی اصول ۲۴، ۲۶ و ۲۷ قانون اساسی ایران و همچنین مفاد قانون مجازات اسلامی که به نحوی مبهم و کلی حقوق آزادی بیان، آزادی تشکل و برگزاری تجمعات را محدود می‌کنند – از جمله مواد ۴۹۹ و مکرر ۴۹۹، ۵۰۰ و ۵۰۰ مکرر، ۵۱۴، ۶۰۹، ۶۱۰، ۶۱۸ و ۶۹۸ – به منظور مطابقت آن‌ها با قوانین و استانداردهای بین‌المللی.
- منسوخ کردن همه مقررات یا الزامات عملی که برگزاری تجمعات را منوط به کسب اجازه و مجوز می‌کنند و اطمینان از این امر که هرگونه اطلاع‌رسانی به مقامات در خصوص برگزاری تجمعات اختیاری است. هرگونه الزام به اطلاع‌رسانی، باید با این هدف باشد که حکومت بتواند مقدمات لازم برای تسهیل برگزاری اعتراضات را فراهم آورد؛ از معترضان هرگز نباید خواسته شود که برای برگزاری اعتراضات خود خواهان مجوز شوند؛ مهلت اطلاع‌رسانی باید به حداکثر ۴۸ ساعت پیش از زمان برگزاری اعتراضات محدود شود.
- اطمینان از اینکه حقوق همه افراد از جمله حق زندگی، تمامیت جسمانی، آزادی بیان، و حریم خصوصی به‌طور کامل در چارچوب برگزاری اعتراضات رعایت می‌شود. اقداماتی نظیر قطعی اینترنت که حقوق آزادی بیان و دسترسی به اطلاعات را نقض می‌کند و موجب تسهیل مخفی کردن موارد نقض حقوق بشر می‌شود، باید ممنوع شود.
- اطمینان حاصل کردن – در قوانین و در عمل – که همه فرایندهای تصمیم‌گیری از سوی مقامات دولتی در خصوص اعتراضات شفاف و قابل دسترسی هستند و همچنین از موازین بین‌المللی پیروی می‌کنند و اینکه هرگونه نقض حقوق ارتكابی در زمینه اعتراضات مطابق قوانین بین‌المللی مورد تحقیق قرار می‌گیرد و افراد مسئول از جمله از طریق اقدامات کیفری، پاسخگوی رفتار خود خواهند بود.

قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات (۱۳۸۸) و آیین‌نامه‌های آن

سازمان آرتیکل ۱۹ از مقامات ایران درخواست می‌کند که:

قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات سال ۱۳۸۸ و آیین‌نامه‌های آن را به منظور تطبیق آن‌ها با قوانین بین‌المللی حقوق بشر مورد بازبینی و اصلاح قرار دهند:

- تضمین حق افراد غیرشهروند نظیر مهاجران، پناهندگان و پناجویان برای دسترسی به اطلاعات؛
- لغو یا اصلاح اساسی مفادی که استثناهای گسترده‌ای برای انتشار اطلاعات قائل می‌شوند، از جمله ماده ۱۷، و نیز حصول اطمینان از این که هر گونه محدودیت اعمال شده با حق دسترسی به اطلاعات کاملاً با موازین و قوانین بین‌المللی تطابق داشته باشد؛
- حصول اطمینان از امکان دسترسی و دریافت اطلاعات از سوی افراد دارای معلولیت از طریق راه‌ها و شکل‌های مناسب آنان؛
- تصویب قوانین لازم برای ترجمه اطلاعات برای اقلیت‌های ملی و اتنیک؛
- اتخاذ آیین‌نامه‌ای درباره استفاده از اطلاعات و داده‌های به‌دست‌آمده طبق مفاد این قانون؛
- تضمین استقلال کمیسیون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات و
- لغو یا اصلاح کلی سایر قوانینی که در نقض قوانین و استانداردهای بین‌المللی حق دسترسی به اطلاعات را محدود می‌کنند، از جمله قانون مجازات انتشار و افشای اسناد محرمانه و سری دولتی ۱۳۵۳.

مقامات ایران همچنین باید اقداماتی به‌منظور بهبود اجرای قانون مذکور اتخاذ کنند:

- حصول اطمینان از اینکه تمامی نهادهای مشمول این قانون، از جمله نهادهای تحت نظارت قوه قضاییه و تحت کنترل رهبر جمهوری اسلامی، به وظایف قانونی خود عمل کرده، اطلاعات را منتشر می‌سازند و به درخواست‌های اطلاعاتی از جمله در رابطه با اعتراضات و تجمعات پاسخ می‌دهند؛
- حصول اطمینان از انتشار کامل و به‌هنگام گزارش‌های سالانه کمیسیون اطلاعات و نیز دادن حق دسترسی به درخواست‌های اطلاعاتی ارسال شده تحت این قانون و همین‌طور پاسخ‌های ارائه شده به آن‌ها؛
- بازبینی و اصلاح کارکردهای سامانه دسترسی به اطلاعات برای حصول اطمینان از اینکه همگان به درخواست‌های اطلاعاتی دسترسی دارند و پاسخ‌های داده شده به آسانی در دسترس قرار دارند.

پیوست شماره ۱: نحوه برخورد نهادهای دولتی با درخواست‌های اطلاعاتی مرتبط با تجمعات و اعتراضات ارسال شده در سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸

شماره.	نهاد	درخواست‌های دریافتی	درخواست‌های نادیده گرفته شده	درخواست‌های رد شده براساس محرمانه بودن	پیام انتظار	ارائه پاسخ ناکافی و محدود
۱	وزارت کشور	۳	۳	۰	۰	۰
۲	دفتر استانداری البرز	۳	۳	۰	۰	۰
۳	دفتر استانداری اردبیل	۳	۱	۱	۱	۰
۴	دفتر استانداری آذربایجان شرقی	۲	۱	۱	۰	۰
۵	دفتر استانداری آذربایجان غربی	۴	۴	۰	۰	۰
۶	دفتر استانداری بوشهر	۲	۱	۱	۰	۰

۷	دفتر استانداری چهارمحال و بختیاری	۴	۲	۲	۰	۰
۸	دفتر استانداری اصفهان	۴	۲	۲	۰	۰
۹	دفتر استانداری فارس	۴	۱	۳	۰	۰
۱۰	دفتر استانداری گیلان	۳	۱	۰	۰	۲
۱۱	دفتر استانداری گلستان	۲	۱	۱	۰	۰
۱۲	دفتر استانداری همدان	۲	۰	۲	۰	۰
۱۳	دفتر استانداری هرمزگان	۴	۲	۱	۱	۰
۱۴	دفتر استانداری ایلام	۲	۲	۰	۰	۰
۱۵	دفتر استانداری کرمان	۴	۱	۳	۰	۰
۱۶	دفتر استانداری کرمانشاه	۵	۵	۰	۰	۰
۱۷	دفتر استانداری خراسان رضوی	۴	۴	۰	۰	۰

۱۸	دفتر استانداری خراسان شمالی	۲	۲	۰	۰	۰
۱۹	دفتر استانداری خراسان جنوبی	۲	۱	۰	۰	۱
۲۰	دفتر استانداری خوزستان	۳	۲	۰	۱	۰
۲۱	دفتر استانداری کهگیلویه و بویراحمد	۳	۳	۰	۰	۰
۲۲	دفتر استانداری کردستان	۳	۳	۰	۰	۰
۲۳	دفتر استانداری لرستان	۲	۱	۰	۰	۱
۲۴	دفتر استانداری استان مرکزی	۲	۱	۰	۰	۱
۲۵	دفتر استانداری مازندران	۳	۳	۰	۰	۰
۲۶	دفتر استانداری قزوین	۳	۲	۰	۰	۱
۲۷	دفتر استانداری قم	۲	۱	۰	۰	۱
۲۸	دفتر استانداری سمنان	۳	۲	۰	۰	۱

۲۹	دفتر استانداری سیستان و بلوچستان	۲	۲	۰	۰	۰
۳۰	دفتر استانداری تهران	۲	۱	۱	۰	۰
۳۱	دفتر استانداری یزد	۲	۰	۰	۰	۲
۳۲	دفتر استانداری زنجان	۴	۴	۰	۰	۰

پیوست شماره ۲: تعداد تجمعات برگزار شده بین ۱۳۹۲ و ۱۳۹۸ بنابر دفاتر استانداری‌ها

استان	تعداد کل تجمعات	مجوزهای برگزار شده بدون مجوز	مجوزهای اعطا نشده	مجوزهای داده شده	درخواست‌ها برای مجوز برگزاری تجمعات
البرز	۲	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست
اردبیل	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست
آذربایجان شرقی	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست
آذربایجان غربی	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست
بوشهر	۰	۰	۰	در دسترس نیست	در دسترس نیست
چهارمحال بختیاری	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست
اصفهان	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست

فارس	۰	۰	۰	در دسترس نیست	در دسترس نیست
گیلان	۱۲۰۰	۱۸۸	۱۲	۳۲۱	۱۵۰۹
گلستان	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست
همدان	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست
هرمزگان	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست
ایلام	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست
کرمان	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست
کرمانشاه	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست
خراسان رضوی	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست
خراسان شمالی	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست

خراسان جنوبی	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست
خوزستان	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست
کهگیلویه و بویراحمد	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست
کردستان	۰	۰	۰	در دسترس نیست	در دسترس نیست
لرستان	۱۸	۱۵	۳	در دسترس نیست	در دسترس نیست
مرکزی	۲	۲	۰	در دسترس نیست	در دسترس نیست
مازندران	۰	۰	۰	در دسترس نیست	در دسترس نیست
قزوین	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست
قم	۱۰	۲	۹	۲۸۶	۲۸۸
سمنان	۲	۲	۰	در دسترس نیست	در دسترس نیست

سیستان و بلوچستان	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست
تهران	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست	در دسترس نیست
یزد	۸	۰	۸	در دسترس نیست	در دسترس نیست
زنجان	۰	۰	۰	در دسترس نیست	در دسترس نیست
در مجموع	۱۲۳۲	۱۲۰۹	۳۲	۶۰۷	۱۷۹۷

^۱ خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا)، «برگزاری ۳۳۱ تجمع قانونی در یک سال گذشته»، ۲۰ آبان ۱۳۹۸، قابل دسترسی در:
<https://bit.ly/3q5jXq4>

^۲ همشهری آنلاین، «چرا برای راهپیمایی مجوز صادر نمی‌شود؟ | پاسخ وزارت کشور: خلاء قانونی وجود دارد»، ۱۱ بهمن ۱۳۹۶، قابل دسترسی در:
<https://bit.ly/3xOIsi3>

^۳ حتی در مواردی که افشای اطلاعات درخواستی ممکن است موجب آسیب شود در صورتی که منافع ناشی از افشای اطلاعات بیش از آسیب باشد اطلاعات مذکور باید افشا شود: برای مثال، اطلاعاتی که ممکن است خصوصی باشد اما منجر به افشای فساد درون دولت شود. آسیب به هدف مشروع باید در موازنه با نفع عمومی بررسی شود و در مواردی که نفع عمومی بیشتر باشد اطلاعات باید منتشر شود. منافع عمومی دیگر شامل مواردی است که به بحث عمومی مهمی کمک کرده، منجر به تشویق مشارکت عمومی در بحث‌های سیاسی عمومی شده، مسوولیت‌پذیری در رابطه با مدیریت عمومی و خصوصاً استفاده از اموال عمومی را ارتقا بخشیده، موارد خلاف و ارتکاب جرایم و اختفای چنین مواردی را افشا می‌کند.

^۴ نگاه کنید به: <https://foia.farhang.gov.ir>

^۵ سند غیررسمی - که نویسنده آن تعدادی از درخواست‌های اطلاعاتی مورد مطالعه قرار گرفته در این گزارش را به نهادهای مرتبط ارسال کرده است - در اختیار عموم قرار دارد و در نتیجه اسناد منتشره در آن نیز در دسترس همگان است. با این همه، آرتیکل ۱۹ برای محافظت از حریم خصوصی و امنیت ناشر از اشاره به مرجع این منبع خودداری می‌کند. اسناد منتشره در آرشیو آرتیکل ۱۹ موجود است.

^۶ قانون و شیوه‌نامه‌ها در اینجا قابل دسترسی است: <https://foia.farhang.gov.ir/fa/shivename>

^۷ نه شیوه‌نامه تصویب‌شده تاکنون عبارتند از: شیوه‌نامه حل اختلاف در چگونگی ارائه اطلاعات، شیوه‌نامه تشخیص و تفکیک اطلاعات مربوط به حریم خصوصی و اطلاعات شخصی از اطلاعات عمومی، شیوه‌نامه انتشار و دسترسی به اسناد و مکاتبات اداری، شیوه‌نامه انتشار و دسترسی به مجوزهای دولتی و مجوزهای مؤسسات خصوصی ارائه دهنده خدمات عمومی، شیوه‌نامه انتشار و دسترسی به اطلاعات مؤسسات خصوصی ارائه دهنده خدمات عمومی، شیوه‌نامه تشخیص و تفکیک اسرار دولتی از اطلاعات عمومی، شیوه‌نامه انتشار و دسترسی به اطلاعات بنگاه‌های اقتصادی عمومی، شیوه‌نامه انتشار و دسترسی به اطلاعات تشکلهای مردم‌نهاد و شیوه‌نامه انتشار و دسترسی به اطلاعات مربوط متضمن حق و تکلیف برای مردم (قوانین، مقررات و تصمیمات عمومی).

^۸ <https://www.article19.org/wp-content/uploads/2017/09/Iran-FOI-review-English-.pdf>

^۹ به عنوان مثال نگاه کنید به: سازمان عفو بین‌الملل، «ویرانگران انسانیت: بازداشت‌های گسترده، ناپدیدسازی و شکنجه در پی اعتراضات آبان ۹۸ در ایران، ۱۲ شهریور ۱۳۹۹، قابل دسترسی در:

؛ <https://www.amnesty.org/en/documents/mde13/2891/2020/en/>

«ایران: مشخصات ۳۲۴ جان‌باخته در جریان سرکوب اعتراضات آبان ۱۳۹۸، ۳۰ اردیبهشت ۱۳۹۹، قابل دسترسی در:

؛ <https://www.amnesty.org/en/documents/mde13/2308/2020/en/>

«به بچه‌هایمان شلیک کردند: کشتار کودکان در اعتراضات آبان ۱۳۹۸، ۱۵ اردیبهشت ۱۳۹۹، قابل دسترسی در:

؛ <https://www.amnesty.org/en/documents/mde13/1894/2020/en/>

«ایران - کلیه کسانی که به خاطر شرکت مسالمت‌آمیز در تظاهرات بازداشت شده‌اند را آزاد و در مورد کشته شدن یک

تظاهرکننده تحقیق کنید»، ۱۷ مرداد ۱۳۹۷، قابل دسترسی در:

؛ <https://www.amnesty.org/en/documents/mde13/8915/2018/en/>

«ایران - مقامات ایرانی حق آب پاک آشامیدنی و تجمعات مسالمت‌آمیز را تضمین کنید»، ۱۵ تیر ۱۳۹۷، قابل دسترسی در:

؛ <https://www.amnesty.org/en/documents/mde13/8756/2018/en/>

مرکز حقوق بشر در ایران، «بالا رفتن شمار کشته‌شدگان در سیستان و بلوچستان زیر سایه قطعی و اختلال در شبکه اینترنت»، ۱۳ اسفند ۱۳۹۹، قابل دسترسی در:

؛ <https://persian.iranhumanrights.org/1399/12/sistan-and-baluchistan-protest>

«چهارمین روز اعتراضات به سرگونی هواپیمای مسافری؛ حکومت نظامی غیررسمی در تهران»، ۲۵ دی ۱۳۹۸، قابل دسترسی در:
<https://www.iranhumanrights.org/2020/01/civilians-assaulted-arrested-in-state-crackdown-on-university>

<https://persian.iranhumanrights.org/1398/10/fourth-day-of-protests/>

«معترضان محکوم‌کننده حملات اسیدپاشی علیه زنان مورد ضرب و شتم و بازداشت قرار گرفتند»، ۲ آبان ۱۳۹۳، قابل دسترسی در:
<https://www.iranhumanrights.org/2014/10/protesters-acid-attacks>

^{۱۰} این دوره کمی پیشتر از آغاز دوران ریاست جمهوری حسن روحانی شروع می‌شود و اکثر دوره ریاست جمهوری او را در بر می‌گیرد.

^{۱۱} بنابر اطلاعات منتشره از سوی منبع غیررسمی، دفتر استانداری در استان البرز اظهار داشته است که دو درخواست برای مجوز برگزاری تجمعات طی بازه زمانی مذکور دریافت کرده است و متقاضیان را «جهت انجام مراحل اداری دریافت مجوز تجمع» به فرمانداری کرج ارجاع داده است. به گفته دفتر استانداری، یک درخواست از سوی بسیج دانشجویی در استان البرز برای تظاهرات علیه وارد کردن کالاهای خارجی که مشابه ایرانی آن موجود است بوده. درخواست دوم از سوی پیمانکاران طرف قرارداد با شهرداری کرج ارائه شده بود و مربوط به تعدادی از تعهدات مالی شهرداری می‌شد. ادبیات پاسخ ارائه شده از سوی دفتر استانداری مبهم است و مشخص نیست که آیا اجازه برگزاری به این تجمعات داده شده است یا خیر.

^{۱۲} بنابر اطلاعات منتشره از سوی منبع غیررسمی، دفتر استانداری استان خراسان شمالی از متقاضی خواسته بود تا تقاضای خود را از طریق یک نامه کتبی به اداره کل سیاسی انتخابات ارسال کند و شماره تلفنی را جهت تماس برای اطلاعات بیشتر در اختیار او گذاشته است.

^{۱۳} بنابر اطلاعات منتشره از سوی منبع غیررسمی، دفتر استانداری سیستان و بلوچستان در پاسخ گفته است که این درخواست به مراجع ذی ربط ارسال شده و اطلاعات در صورت طبقه‌بندی نبودن منتشر خواهد شد. هیچ پاسخ بیشتری ارائه نشده است.

^{۱۴} بنابر اطلاعات منتشره از سوی منبع غیررسمی، دفتر استانداری کرمانشاه نخست از متقاضی خواسته بود تا به علت وجود مشکل فنی در سامانه مجدداً درخواست خود را ثبت کند. این استانداری پس از دریافت مجدد درخواست با استناد به طبقه‌بندی بودن آن از فراهم کردن اطلاعات درخواستی خودداری کرده و گفته بود که اگر متقاضی همچنان خواستار اطلاعات است، باید شخصاً به دفتر سیاسی استانداری مراجعه کند.

^{۱۵} بنابر اطلاعات منتشره از سوی منبع غیررسمی، دفتر استانداری در کهگیلویه و بویراحمد از انتشار اطلاعات خواسته شده به دلیل طبقه‌بندی بودن آن خودداری کرده بود.

^{۱۶} بنابر اطلاعات منتشره از سوی سند غیررسمی، دفتر استانداری آذربایجان غربی طی تماس تلفنی از متقاضیان خواسته بود تا برای درخواست خود را به وزارت کشور مراجعه کنند.

^{۱۷} در این جدول اشتباهی قابل مشاهده است؛ تعداد کل مجوزهای درخواست شده ۱۰ می باشد اما در مجموع با دو مورد موافقت و با ۹ مورد مخالفت شده است که در مجموع ۱۱ مورد می‌شود.

^{۱۸} بنابر گزارش سازمان عفو بین‌الملل، پس از مناطق اطراف تهران که در آن بالاترین تعداد یعنی حداقل ۱۷۶ نفر کشته شدند، استان‌های خوزستان و کرمانشاه با ترتیب حداقل ۵۹ و ۳۱ کشته، به شدت صدمه دیدند. نگاه کنید به:

<https://www.amnesty.org/download/Documents/MDE1323082020ENGLISH.PDF>

^{۱۹} کمیته حقوق بشر سازمان ملل، تفسیر عمومی شماره ۳۷، ماده ۲۱: حق تجمعات مسالمت‌آمیز (۲۰۲۰)، بند ۲۱.

^{۲۰} تفسیر عمومی، شماره ۳۷، بند ۹۹.

^{۲۱} تفسیر عمومی، شماره ۳۷.

^{۲۲} تفسیر عمومی شماره ۳۷، بند ۹۹.

^{۲۳} تفسیر عمومی شماره ۳۷، بند ۷۰.

^{۲۴} تفسیر عمومی شماره ۳۷، بند ۷۰.

^{۲۵} تفسیر عمومی شماره ۳۷، بند ۱۶.